
Džemal Najetović

Geopolitičke, demografske, privredne i geostrategijske karakteristike Sarajevsko-zeničke regije

(prilog novoj bosanskohercegovačkoj geopolitici)

Uvod¹

Rasprave vezane za promjenu uređenja i regionalizaciju prostora Bosne i Hercegovine podstakle su me da putem časopisa “**Pregled**” ponudim koncept regionalizacije, utemeljen na očuvanju naše države, kojeg sam šire obradio u magistarskom radu pod naslovom “Geopolitički značaj Sarajevsko-zeničke regije u očuvanju državnosti Bosne i Hercegovine”, koji sam odbranio krajem aprila ove godine na Fakultetu političkih nauka u Sarajevu.

Aktuelne ideje vezane za budućnost Evrope, njenu regionalizaciju i globalizaciju su različite. Suština tih ideja je budućnost Evrope bez ratova, jer su geografski faktori najčešće uzrok teritorijalnih pretenzija i ratova. Jedna od strategija integracije u Evropsku uniju definiše se kao zapadni Balkan, a odnosi se na zemlje bivše Jugoslavije (osim Slovenije, uključujući Albaniju). Bosna i Hercegovina zahvata centralni dio zapadnog Balkana, a geopolitička i geostrategijska konfiguracija Sarajevsko-zeničke regije ima centralni položaj u njoj. Geopolitički značaj zapadnog Balkana nije samo u tome što preko njega vode najvažnije kopnene veze Zapadne i Centralne Evrope s Azijom, nego i što je to prirodni dio Sredozemlja. S obzirom na takav geopolitički položaj, ova regija ima ključni značaj u ovom dijelu Evrope. To je u geostrategijskom smislu čini veoma osjetljivom. Ova osjetljivost će se multiplicirati izgradnjom putnog koridora 5C, koji će činiti najkraću kopnenu vezu Centralne Evrope sa srednjim dijelom Jadranskog mora. Prostire se na području triju kantona: Sarajevskog, Zeničko-dobojskog i Srednjobosanskog. Njeno područje bogato je nalazištima naslaga ruda, mrkim ugljenom, šumom i vodom. Ova regija je nedavno od "Financial Times Groupa" iz Londona

---

¹ Stavovi navedeni u ovom radu su isključivo autorovi.

---

proglašena regijom budućnosti za područje centralne, južne i istočne Evrope.² Ona po svojim geografskim, privrednim i demografskim karakteristikama predstavlja bitan prostorni oslonac za odbranu Bosne i Hercegovine. Njen geopolitički položaj proističe iz njenog položaja u Bosni i Hercegovini i geopolitičkog položaja Bosne i Hercegovine na zapadnom Balkanu i u južnoj Evropi. Zbog toga što kroz nju prolazi nekoliko stratezijskih komunikacijskih pravaca, pogodna je za manevar različitih vojnih sastava. Njen geostratezijski značaj ističe se i činjenicom da se u njoj nalazi glavni grad Bosne i Hercegovine – Sarajevo.

Od svog postanka pa do danas područje ove regije prolazilo je kroz različite oblike političkog, vojnog i privrednog organizovanja. Skoro nikada nije bilo politički prazan prostor. Njim su često upravljali stranci, počevši od Poblja Kornelija Dolabele (10. godina n.e.) do aktuelnog Paddyja Ashdowna. Na njemu je u prošlosti najčešće potvrđivana državnost Bosne i Hercegovine, jer su dolinom rijeke Bosne prolazile "granice" skoro svih ideja vezanih za njenu podjelu. Područje ove regije bilo je jezgro srednjovjekovne bosanske države i skoro se poklapa s njenom teritorijom. Nazivalo se Prvobitna, Klasična ili Original Bosna, a kasnije Kraljeva zemlja, Centralna Bosna i sl.

Ova regija je u prošlosti napadana zbog želje susjeda za proširenjem teritorija svojih država. Zbog toga se stanovništvo ove regije u prošlosti gotovo stalno moralo boriti protiv raznih osvajača. Za ovu regiju vezan je najstariji spomen rata na tlu BiH, koji se seže 2300 godina unazad, kada se Rim odlučio da osvoji ovo područje jer je preko njega, dolinom rijeke Bosne, vodio vojni (i trgovački) put koji je bio jedina veza za Panoniju u srednju Evropu. Osvojeno područje Rimljani su pacificirali strogim mjerama, raseljavanjem, konfiskacijom zemlje i regrutovanjem u vojsku. Uveli su obavezno služenje vojnog roka koji je trajao 30 godina, a služio se van ovog područja.

I u doba srednjovjekovne bosanske države na području ove regije vođeni su mnogi ratovi. Organi centralne vlasti bili su: vladar (ban do 1377., a nakon toga kralj do 1463.) i državni sabor (stanak). Bosanski državni stanak bio je ustaljeno vrhovno zakonodavno i sudsko tijelo u cijeloj banovini, a kasnije kraljevini Bosni. Od 1137. do 1354. godine sjedište mu je bilo u Milama (Milima) kod Visokog – Moištra (Moštre). Bio je vrhovna i suverena institucija u bosanskoj državi od njezinih prvih početaka do propasti kraljevstva 1463. godine.³

Društveno uređenje u vrijeme osmanlijske vlasti odlikovalo se jakom centralnom vlašću, izrazito vojničkog karaktera. Osnovna vojno-administrativna jedinica bio je sandžak, koji se sastojao iz više nahija. Tokom cijele

---

² "Naša riječ", broj 3237, 21.9.2004., str. 1.

³ Dominik Mandić: Bogomilska crkva bosanskih krstjana, Chicago, 1962., str. 350-351.

---

osmanlijske uprave regija je imala zagračni karakter. U vrijeme osmanlijske uprave ovo područje imalo je specifičnu vojnu organizaciju. U Bosanskom pašaluku tada se za rat moglo mobilizirati oko 60.000 vojnika, koji su za svoju službu dobivali plaće u novcu.

Od austrougarske okupacije 1878. godine do 1908. godine ovaj prostor je bio pod formalnim suverenitetom sultana, a stvarnu upravu, uz saglasnost Evrope i Turske, imala je Austro-Ugarska. Aneksijom 1908. godine, ona je preuzela suverenitet nad BiH, a poslije okupacije ovdje je zadržala šest divizija, s oko 50.000 vojnika.

Na temeljima člana 135. Vidovdanskog ustava iz 1921. godine Bosna i Hercegovina je očuvala teritorijalnu cjelovitost u svojim historijskim granicama. Sve do uspostave centralističke vlasti 1929. godine imala je elemente autonomne vlasti, sjedište u Sarajevu i šest oblasnih uprava. Te godine kralj Aleksandar je prvi put od 1463. godine razbio teritorijalnu cjelovitost Bosne i Hercegovine i izvršio njenu podjelu na četiri banovine, s ciljem da Bošnjaci ni u jednoj ne budu većinski narod. U vrijeme Kraljevine SHS područje ove regije bilo je u sastavu Drinske banovine, a u zoni odgovornosti Druge armije. Iz tog vremena karakterističan je sadržaj "Protokola sporazuma", sačinjenog između Jugoslovenskog muslimanskog kluba i vlade Nikole Pašića, u kojem u tački 9 piše: "Ispadi pojedinaca u vojsci, školi i drugim zvaničnim položajima, kojima se vređa religijsko čuvstvo podvrgnut će se ostrim kaznama, a naročito se neće siliti muslimanski vojnici, da sudjeluju kod obreda i slava koje imaju crkveno-konfesijski karakter".

Na području ove regije, u julu 1941. godine, uspostavljena je ustaška vlast NDH. Pored općina i srezova, kao više administrativno-upravne jedinice uvedene su župe. Izbijanjem rata 1941. godine, Bošnjaci su se našli pred velikim iskušenjem. Dok ih je NDH nastojala izmanipulirati i iskoristiti za svoje ciljeve, dotle su s druge strane bili izloženi strahovitom genocidu od četnika. Nizom rezolucija, ujesen 1941. godine, Bošnjaci su se odlučno ogradili od politike genocida nad Srbima, Jevrejima i Romima i osudili one iz svojih redova koji su u tome učestvovali. Još od početka ustanka jedan broj Bošnjaka pristupio je partizanskim jedinicama. Do masovnog stupanja Bošnjaka u redove NOV-a dolazi ujesen 1943. godine, čime su dali solidan doprinos antifašističkoj borbi iz koje je izrasla savremena demokratska Evropa. Zahvaljujući učesću sva tri naroda u NOR-u od 1941. do 1945. godine, Bosna i Hercegovina je nakon 480 godina, 25.11.1943. godine u Varcar-Vakufu (Mrkonjić-Grad), na Prvom zasjedanju ZAVNOBiH-a obnovila svoju državnost.

Nakon disolucije bivše SFR Jugoslavije, SR Jugoslavija (Srbija i Crna Gora) i Republika Hrvatska su ispoljile teritorijalne pretenzije prema Bosni i Hercegovini i izvršile su agresiju s ciljem osvajanja teritorija, prekranja granica i stvaranja velike Srbije i velike Hrvatske. Ova regija je tokom cijele

---

log minulog rata bila okružena. I pored toga, predstavljala je osnovicu odbrane i operativno-strategijsku cjelinu, kako po načinu upotrebe snaga i odbrane prostora tako i u pogledu skromnog logističkog osiguranja skoro cjelokupne Armije RBiH.

Nažalost, našim geografskim susjedima, zbog vjekovnih teritorijalnih pretenzija, ne pogoduju odnosi bliskosti i ravnopravnosti. Dugo vremena bilo je veoma teško, a bit će i ubuduće, geografima i svima drugima koji se budu zalagali za teritorijalnu cjelovitost Bosne i Hercegovine. Šta će se dogoditi s entitetima koji su se na ovom prostoru pojavili nakon Dejtonskog mirovnog sporazuma? Svjedoci smo da su u bosanskohercegovačkoj praksi sve izraženiji zahtjevi za njegovom revizijom.⁴ U vezi s tim, neophodno je usklađeno upravljanje suštinskim zajedničkim interesima svih naroda i građana Bosne i Hercegovine. Na nama je da nađemo optimalno rješenje i izvršimo modernizaciju svoje geopolitičke strukture.

U magistarskom radu šire sam obradio više definicija pojmova. Ovom prilikom izdvajam dva pojma, i to: geopolitika i regija.

Geopolitika se bavi proučavanjem utjecaja geografskih činilaca (položaj, veličina, oblik granice, reljef, klima, vode, geološki i pedološki sastav tla, vegetacija, stanovništvo, naselja i dr.) na društveno-politički sistem i međunarodni položaj države. Ona je proizvod međusobnog djelovanja geografskih i političkih činilaca. To je pravac u shvatanju političke geografije prema kojem geografski činiloci, posebno teritorija, imaju presudnu ulogu u organizaciji oblika političkog uređenja društva i vođenju državne politike. Između države i njenog prostora postoji organsko jedinstvo u kojem odlučujuća uloga pripada prostoru. Geografski faktor ukazuje na položaj i veličinu države u odnosu na susjede, širu regiju, svjetske puteve, utjecaj ostalih geografskih pokazatelja na sveukupni značaj geografskog faktora, pri čemu posebno mjesto imaju reljef i ostali fizičko-geografski činiloci, kao i prirodno bogatstvo. Geografski faktor ima poseban utjecaj na vojno-politički položaj države i on je jedan od konstitutivnih elemenata geopolitike i geostrategije.⁵

Regija je složena geografsko-historijski, vojno i ekonomski formulirana cjelina. S vojnog stanovišta čini zonu, vojište, odnosno dio ratišta. Značaj joj ovisi o položaju u određenim situacijama. Regija je okvir ekonomskog, socijalnog i kulturnog razvoja određenog područja. Geopolitički značaj jedne regije, pored infrastrukture saobraćajnica i privrede, uključuje i njene političke specifičnosti.⁶

---

⁴ "Dejtonski sporazum iscrpio je svoje mogućnosti i postaje jedna vrsta kočnice daljnjeg razvoja, smatra predsjedavajući Predsjedništva BiH". Navedeno prema: "Dnevni avaz", broj 3221, 28.9.2004., str. 1.

⁵ Vojni leksikon, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1981., str.148

⁶ Opća enciklopedija, sveska 6, Zagreb, 1980., str. 523.

---

1. Geografske karakteristike Sarajevsko-zeničke regije

1.1. Granice

Prirodne granice ove regije idu vododjelnicama planina: Jahorina (1913), Romanija (1652), Ozren (1453), Zvijezda (1349), Ravan (1459), Lisac (1331), Vlašić (1933), Komar (1510), Vranica (2110) i Bjelašnica (2066), a vidimo ih na na sljedećoj karti.

1.2. Reljef

Reljef regije je izrazito brdsko-planinski, pretežno sa srednjeplaninskim, a djelimično i visokoplaninskim zemljištem. Obuhvata najviši i najširi dio centralnog planinskog gorja.⁷ Glavni planinski lanci protežu se linijom sjeverozapad-jugoistok, u dužini od oko 130 km.

---

⁷ Vojna enciklopedija, Drugo izdanje, knjiga 1, Beograd, 1975., str. 761.

Glavna prirodna dolina, kojom vode glavne komunikacije, jest dolina rijeke Bosne, koja regiju dijeli na dva približno jednaka dijela. To je najnaseljeniji i najrazvijeniji dio Bosne i Hercegovine.

U reljefu regije uočljiva je planinska centralna oblast, koju u većini čini brdsko-planinsko područje, ispresijecano klisurama, riječnim dolinama, prijevojima i drugim prirodnim preprekama, što omogućava njeno uređenje i prilagođavanje za uspješnu odbranu.

1.3. Površina

Površina regije iznosi 5821 km², što čini 11,4% površine Bosne i Hercegovine. U regiji je u privatnom vlasništvu 2158 km² ili 37%, a u državnom vlasništvu 3663 km² ili 63% zemljišta. Površina područja četiri sarajevske općine iznosi 5,54% teritorije Bosne i Hercegovine. Najveća općina u regiji je Travnik (563 km²), a najmanja sarajevska općina Centar (33 km²).⁸

1.4. Klima

U nižim predjelima vlada umjereno kontinentalna, a na brdsko-planinskim kontinentalno planinska klima.

Osnovna karakteristika klime u regiji je oštra zima. Prosječna temperatura zraka u januaru, u nižim predjelima, iznosi -0,2 do -2⁰C, na brdsko-planinskom od -0,3 do -7,4⁰C, a minimalna temperatura kreće se ispod -19⁰C (zabilježene su temperature i do 34⁰C ispod nule).

Ljeta su topla i sunčana. Najtopliji mjeseci su juli i august, sa srednjom temperaturom od 21 do 25⁰C, a maksimalno i preko 40⁰C. Srednja godišnja temperatura iznosi za Sarajevo 9,6⁰C, a za Zenicu 10,1⁰C.⁹

1.5. Hidrografija

Područje regije bogato je vodama (rijeke, potoci, izvori). Rijeke regije pripadaju Crnomorskom slivu. Najveća rijeka je Bosna. Izvire iz vrela u selu Vrucu u podnožju Igmana na 500 m nadmorske visine. Od izvora do Zenice protiče kroz Sarajevsko, Visočko, Kakanjsko i Zeničko polje.

Dolina Bosne spaja Panonsku i Jadransku regiju.

---

⁸ Republički zavod za statistiku: Bilten broj 219 - listing po naseljenim mjestima iz obrasca P-9. "Konačni rezultati po naseljenim mjestima i popisnim krugovima" popisa stanovništva, domaćinstava, stanova i poljoprivrednih gazdinstava, Sarajevo, april 1991. godine.

⁹ Izvršno vijeće SRBiH: Osnove uređenja i pripreme teritorija za vođenje općenarodnog odbrambenog rata, Sarajevo, 1983., str. 6.

Bosna sa svojim pritokama raspolaže godišnjim potencijalom hidroenergetske snage od oko 3,30 milijardi kWh. Jedina hidrocentrala Bogatić izgrađena je na rijeci Željeznici poslije Drugog svjetskog rata, s instaliranom snagom od 6,5 MW.

Ukupna dužina vodotoka preko 10 km iznosi 498 km.

U vrijeme velikih padavina dolazi do naglog porasta vodostaja i plavljenja, posebno u donjim tokovima rijeka koje utiču u rijeku Bosnu. Poplavlama je ugroženo oko 145 km² zemljišta, a bujična područja zahvataju oko 25% površine regije.¹⁰

1.6. Pošumljenost

Po bogatstvu u šumama Bosna i Hercegovina zauzima prvo mjesto na Balkanu, a u njoj je najbolje pošumljen prostor regije, gdje se, pored šume, nalaze i znatne površine pod pašnjacima. Razvijena je listopadna i četinarska vegetacija. Šume i šumsko zemljište zauzimaju oko 50% teritorije regije.

Bogata šumska prostranstva planina u regiji osnova su za solidno poslovanje drvoprerađivačke industrije i sigurno sklanjanje i zaštitu stanovništva u ratu. Pored toga, šumska područja pružaju povoljne uvjete za razvoj drvne industrije i izgradnju objekata za potrebe odbrane.¹¹

1.7. Naselja

Do dolaska Rimljana na ovom prostoru nije bilo gradskih naselja. Rimljani su ovdje zatekli samo naselja seoskog tipa. Iz doba prije dolaska Rimljana poznata je utvrda Hedum castellum, koju su Rimljani kolskim putem povezali sa Salonom, deset godina nakon sloma Batonovog ustanka. Od Salone bila je udaljena oko 230 km.¹²

Rimljani otpočinju urbanizaciju gradnjom više tipova naselja. Naselja uz komunikacije su bila u funkciji putnih stanica u kojima su boravile rimske straže. Naselja nastaju i uz rudnike i vrela termalnih i mineralnih voda. Pored toga, grade se i upravni centri. Svaki rimski grad imao je centralni trg, zgradu gradske uprave, zgradu suda, ulice, javno kupatilo, centralno grijanje, vodovod i kanalizaciju.¹³

Krajem XVI i početkom XVII stoljeća niču nova gradska naselja. Gradovi poprimaju islamsko-orijentalni karakter. Pored vjerskih objekata, podi-

---

¹⁰ Isto, str. 7-8.

¹¹ Isto, str. 8.

¹² Pavao Andelić: Visoko i okolina kroz historiju, Visoko, 1984., str. 58.

¹³ BiH od najstarijih vremena do kraja Drugog svjetskog rata, ŠVK OS RBiH, Sarajevo, 1995., str. 25.

---

zani su i mnogobrojni objekti privrednog i saobraćajnog značaja, kao npr. bezistani, hanovi, karavan-saraji, hamami, vodovodi, česme, mostovi i sl. U osmanlijskom periodu razvio se i formirao najveći broj današnjih urbanih naselja u regiji. Gradska naselja imala su trg - pazar, čaršiju sa zanatskim prostorima, džamiju, zgradu vlasti, visoke ograde oko kuća itd. Osnovni tipovi naselja bili su kasaba (varošica ili gradić) i šeher (grad).¹⁴

U doba austrougarske uprave stvaraju se uvjeti za razvoj starih i formiranje novih gradova. Novonastala mala urbana naselja izrastaju uz rudnike ugljena (Breza i Kakanj), industrijska postrojenja i duž komunikacija. Stari gradovi razvijaju svoje urbane funkcije, a u novim dijelovima poprimaju obilježja evropskih gradova.

U doba socijalizma dolazi do "ugušćivanja" sela i migracija iz brdsko-planinskih područja ka komunikacijama u dolinama, gdje nastaju nova naselja. Najveći broj sela u okviru mjesnih zajednica opskrbljen je električnom energijom, a većina ih ima vodovod, telefonsku mrežu, škole, prodavnice i ambulante. Sela su u dolinama rijeka drumskog tipa, a u ostalim krajevima planinskog (razbacanog) tipa. Stalna seoska naselja nalaze se do 1200 m nadmorske visine, a rijetko više.¹⁵ Poslije Drugog svjetskog rata masovna migraciona kretanja izmijenila su prostornu sliku naseljenosti regije. Gradovi su se znatno razvijali, a izgrađeno je i nekoliko potpuno novih industrijskih naselja (uglavnom u oblasti vojne industrije): Hrasnica i Vogošća kod Sarajeva, Nova Zenica, Novi Travnik, a dijelom Kakanj i Ilijaš.¹⁶

Tendencija kontinuiranog naseljavanja uskih kotlina rijeke Bosne i njenih pritoka, te njihovo totalno zagušenje infrastrukturom i radnim zonama, trebala bi se zaustaviti i usmjeriti na druga područja.¹⁷

2. Demografske karakteristike Sarajevsko- zeničke regije

2.1. Stanovništvo

Prastanovnici regije bili su Iliri. U doba rimskih osvajanja ilirska plemena formirala su snažne plemenske saveze. Bitnija pomjeranja i etničke izmjene stanovništva nastaju početkom propasti Rimskoga carstva.

---

¹⁴ Isto, str. 86-88.

¹⁵ Vojna enciklopedija, Drugo izdanje, knjiga 1, Beograd, 1975., str. 762.

¹⁶ Isto, str. 762.

¹⁷ Institut za arhitekturu, urbanizam i prostorno planiranje: Prethodna studija uticaja autoputa Šamac-Ploče na društveno-ekonomski razvoj i prostorno uređenje, Sarajevo, 1990., str. 66-74.

Krajem VI i početkom VII stoljeća na ovo područje dolaze prve grupe Avara i slavenskih plemena. Od tada je etnički razvoj išao prema formiranju slavenskih naroda, narodnosti i narodnosnih grupa. Jači i brojniji Slaveni asimilirali su starosjedioce, ili su ih potisnuli u planinske i neprohodnije predjele. Slavenska plemena bila su formirana od plemenskih grupa, bratstava i rodova.

Etnički karakter stanovništva u srednjem vijeku specifičan je po pojavi bogumilstva, koje se najviše proširilo za vrijeme Kulina bana (1180-1204).

Bosansko kraljevstvo je neposredno prije pada pod Osmanlije imalo oko 800.000 stanovnika. Dolaskom Osmanlija počinje dobrovoljna islamizacija stanovništva. Ovaj nenasilni proces proveden je oko 250 godina. Poznati historičar Vladislav Skarić napisao je da "...19. vijek ne bi zatekao nijednog hrišćanina, niti bi bilo ijedne crkve i manastira da je islam širen državnom silom".¹⁸

Uz bogumile, pravoslavnu i katoličku zajednicu, nastala je zajednica islamskog stanovništva. Sve tri ove zajednice imaju zajedničko slavensko porijeklo, sličan jezik, kao i brojne sličnosti u kulturi, načinu života, mentalitetu i dr.¹⁹ Jevreji su se u regiju naselili nakon progona iz Španije 1492. godine.

Bitna karakteristika socijalne strukture stanovništva u doba Osmanlija i austrougarske vlasti jeste dominacija agrarnog stanovništva.

2.2. Struktura stanovništva prema popisu iz aprila 1991. godine

Prema popisu u aprilu 1991. godine u ovoj regiji živio je 1.078.921 stanovnik ili 24,7% ukupnog broja stanovnika Bosne i Hercegovine.

Najgušće su bili naseljeni industrijski centri. Tako je u pet većih gradova - Travniku, Zenici, Kaknju, Visokom i Sarajevu, živjelo oko 728.000 stanovnika, što čini oko 67,5% stanovništva regije. U Sarajevu je živjelo 38,5% stanovništva regije ili 11,67% stanovništva BiH (13,4% bošnjačkog, 10,68% srpskog i 4,63% hrvatskog). Starijih od 60 godina bilo je 12,8%.

Prosječna gustina naseljenosti kreće se oko 185 stanovnika na 1 km², što je za 120 stanovnika po km² više od prosječne gustine naseljenosti u Federaciji BiH (65 stanovnika na 1 km²). Najnaseljenija je dolina rijeke Bosne (površina 1929 km² i 780.495 stanovnika) sa 405 stanovnika na 1 km², a naj-

---

¹⁸ BiH od najstarijih vremena do kraja Drugog svjetskog rata, ŠVK OS RBiH, Sarajevo, 1995., str. 89.

¹⁹ Procesi koji su vodili ka formiranju naroda u BiH, koji su se historijski oformili kao Srbi, Hrvati i Bošnjaci, navedeni su prema Enciklopediji Jugoslavije – Separat SR BiH, Zagreb, 1983., str. 137-146.

---

slabije su naseljena brdsko-planinska područja (površina 3892 km² i 298.426 stanovnika), sa gustinom naseljenosti 77 stanovnika na 1 km².²⁰

3. Privredne karakteristike Sarajevsko-zeničke regije

Privredni život na ovom području počeo je u rimsko doba. Uspostavljaju se novi privredni odnosi: razvija se poljoprivreda, zanatstvo i rudarstvo. Posebna pažnja posvećuje se rudarstvu koje je tada imalo vodeću ulogu.²¹ Rimljani su nakon uspostave vlasti prvo otpočeli s eksploatacijom zlata (dnevno su proizvodili do 17 kg zlata). Rudnici zlata nalazili su se u okolini Kiseljaka, Fojnice i u dolini rijeke Lašve. Eksploatacija zlata vršila se kopanjem u rudnicima i ispiranjem riječnih nanosa. Pored zlata, eksploatiralo se i srebro. Glavni rudnici srebra bili su u okolini Fojnice. Uz zlato i srebro, Rimljani su eksploatirali i željezo.

I u vrijeme srednjovjekovne Bosne privreda je bila veoma razvijena. Tada je došlo do procvata rudarske djelatnosti i razvoja robno-novčanih odnosa. U Fojnici je bila kovnica srebrenog novca, a u njenoj blizini bilo je nekoliko rudnika srebra (Ostrožnica, Deževica itd.). U području sela Borovice, kod Bobovca, u XIV i XV stoljeću eksploatirana je bakrena, srebrena i željezna ruda.²²

Iskorištavanje mrkog ugljena, što danas čini najjaču privrednu granu regije, datira od dolaska Austrije. Privrednu osnovu regije u to doba činili su poljoprivreda (uz rijeku Bosnu i uz donje tokove njenih pritoka) i stočarstvo (u planinskim selima).²³

U vrijeme Kraljevine Jugoslavije, koja se ubrajala u red privredno najzaostalijih zemalja, Bosna i Hercegovina je svrstavana u njeno najnerazvijenije područje. Temeljna odrednica ekonomskog razvoja bila je poljoprivredna proizvodnja. Godine 1921. od poljoprivrede je živjelo 86,37% stanovni-

---

²⁰ Podaci iz ovog popisa koriste se zbog toga što novi popis nije izvršen. Ovaj popis trajao je od 1. do 15. aprila 1991. godine a provelo ga je oko 20 hiljada mađih ljudi i žena na području 109 općina (apsolutna većina bila je u 37 muslimanska, 32 srpska i 13 hrvatska) i 5.825 naselja. Tada je u BiH živjelo 4.377.000 stanovnika, od kojih su bili: Muslimani 1.905.000; Srbi 1.370.000; Hrvati 780.000 i Ostali 321.000. Pod popisnom kategorijom Muslimani, podrazumijevaju se Bošnjaci. Republičkog zavoda za statistiku: Bilten broj 219 - listing po naseljenim mjestima iz obrasca P-9 "Konačni rezultati po naseljenim mjestima i popisnim krugovima" popisa stanovništva, domaćinstava, stanova i poljoprivrednih gazdinstava, Sarajevo, april 1991.godine.

²¹ Enciklopedija Jugoslavije - Separat SR BiH, Zagreb, 1983., str. 78.

²² Isto, str. 80-82.

²³ Pavao Anđelić: Bobovac i Kraljeva Sutjeska - stolna mjesta bosanskih vladara u XIV i XV stoljeću, Veselin Masleša, Sarajevo, 1973., str. 12.

---

ka, a 1931. godine 84,1%. Te godine 43,8% stanovnika je radilo, dok je 56,2% stanovnika izdržavano.²⁴

Prije Drugog svjetskog rata regija je bila pretežno agrarna, sa zaostalom privredom, slabo razvijenim rudarstvom i industrijom i velikim neravnjnostima u razvitku pojedinih njenih područja. Ratnim djelstvima u značajnoj mjeri su razrušeni i onesposobljeni proizvodni i uslužni kapaciteti privrede i društvenih djelatnosti, saobraćajnice, veći dio stočnog fonda, stambeni i privredni objekti i ostala sredstva za rad. Poslije Drugog svjetskog rata otkrivene su znatne rezerve raznovrsnih ruda. Najveća nalazišta gvozdene rude nalaze se u okolini Vareša, a ima je i na planini Vranici. U Varešu je postojala i mogućnost proizvodnje cinka. U rudnoj oblasti Vareša nalazila se i zona sulfidnih polimetalnih ruda s baritom. Bakra ima oko Kreševa, špirita u okolini Bakovića, a mangana u Čevljanovićima. Skoro svo rudno bogatstvo ima povoljan raspored.²⁵

U vrijeme socijalističkog uređenja, u privrednoj strukturi izvršene su znatne promjene, nastale kao posljedica industrijalizacije, elektrifikacije i preobražaja poljoprivrede. Tada je izrađena snažna baza teške industrije i energetike.²⁶ Veći dio baznih i energetskih kapaciteta izgrađen je u području koridora autoputa 5C, kao npr. za crnu metalurgiju u Zenici i Ilijašu, proizvodnju ugljena u Zenici, Kaknju i Brezi, termoelektrana u Čatićima, itd.

U odnosu na državu, regija značajno učestvuje u šumskom fondu. Na jednog stanovnika otpada oko 0,64 hektara šume. Od ukupne površine pod šumom, očuvane šume čine 60%, degradirane šume 19,1%, lisničke šume 0,7% i šikare 20,2%, što pokazuje da u regiji ima mnogo neočuvanih šuma (degradiranih šuma i šikara).²⁷ Posljednjih godina šumarstvo je usporilo dinamiku razvoja. U periodu od 1952. do 1984. godine broj radnika u šumarstvu smanjen je za 25%. Po obimu sječe drveta, proizvodnji šumskih sortimenata i pošumljavanju šumarstvo pokazuje tendenciju rasta.

U toku minulog rata, preduzeća na području ove regije, pored toga što su pretrpjela ratna razaranja, bila su četiri godine u potpunoj blokadi, čime su praktički izgubila vezu s tržištima. Kapaciteti koji su zbog rata zaustavili proizvodnju imaju zastarjelu i zagađujuću tehnologiju. Njihova rekonstrukcija bila je nužna i prije rata. Budući da su privredni kapaciteti u velikoj mjeri uništeni, neophodna je njihova rekonstrukcija.

Iako je prošlo devet godina od završetka rata, ovo područje ne ostvaruje očekivani privredni razvoj.

---

²⁴ BiH od najstarijih vremena do kraja Drugog svjetskog rata, ŠVK OS RBiH, Sarajevo, 1995., str. 243.

²⁵ Vojna enciklopedija, Drugo izdanje, knjiga 1, Beograd, 1975., str. 762.

²⁶ Isto, str. 762

²⁷ Drvna masa svih šuma u BiH prije rata iznosila je oko 297.761.000 m³. Enciklopedija Jugoslavije - Separat SR BiH, Zagreb, 1983., str. 169.

Ono što dodatno komplikuje problem prestrukturiranja privrede je pitanje ekologije. To pitanje je u regiji bilo gotovo zanemareno, zbog čega smo došli u situaciju velike zagađenosti. Zaštita životne sredine je najčešće u suprotnosti s interesima preduzeća, jer iziskuje dodatne investicije i povećava proizvodne troškove, pa ne treba očekivati da će se ta pitanja riješiti brzo i bez intervencije države. Kada se ovaj kriterij uvede u praksu, tj. obavezna zaštita životne sredine u skladu s normama koje propiše država, onda će to mnoga preduzeća opteretiti dodatnim troškovima i natjerati ih na mijenjanje tehnologije, što će uzrokovati i promjenu privredne strukture. Zdrava životna sredina i racionalno korištenje prostora i svih prirodnih resursa je osnovni kriterij kojeg se treba pridržavati svaka privredna djelatnost.

4. Karakteristike političkog organiziranja na području Sarajevsko-zeničke regije

4.1. Političke prilike u Sarajevsko-zeničkoj regiji od austrougarske okupacije do početka Prvog svjetskog rata

Političko organiziranje stanovništva na području ove regije počelo je s razvojem nacionalnih osjećanja, uz oslanjanje na religijske tradicije. Austrougarska vlast favorizirala je i podupirala katoličanstvo, a zbog političkih razloga suzbijala hrvatstvo. U razvoju političkog života u regiji u to doba razlikuju se politike koje inicira i vodi austrougarska uprava i one koje nastaju među samim bosanskohercegovačkim stanovništvom. Austrougarska politika postepene liberalizacije javnog života omogućila je da se već relativno oformljeni nacionalni pokreti konstituiraju u političke stranke.²⁸ Držeći se vjerske ravnoteže, ta politika imala je za cilj da u cjelokupnom lokalnom stanovništvu razvije i učvrsti osjećanje zemaljske, bosanske posebnosti i narodnosti. To je bio pokušaj da se, nasuprot različitim nacionalnim idejama u Bosni i Hercegovini, istakne koncept koji bi pod bosanskim (“bošnjačkim”) imenom okupio sve etničke zajednice u BiH.²⁹ Benjamin Kalaj je pošao od ideje Osman Topal-paše vezane za interkonfesionalno bošnjaštvo. Nastojao je onemogućiti razvijanje postojećih nacionalnih pokreta i izolirati BiH od političkih utjecaja okolnih južnoslavenskih zemalja. Na isticanje “bosanske

---

²⁸ Mustafa Imamović: Pravni položaj i unutrašnjo-politički razvitak BiH od 1878. do 1914., drugo izdanje, Sarajevo, 1997., str. 81-127.

²⁹ Ovaj koncept ranije su pokrenule osmanlijske vlasti u sklopu reformi sredinom XIX st. U tom smislu djelovali su bosanski namjesnici Omer-paša Latas (1850) i Šerif Osman Topal-paša (1860) Mustafa Imamović: Pravni položaj i unutrašnjo-politički razvitak BiH od 1878. do 1914., drugo izdanje, Sarajevo, 1997., str.70-75.

---

posebnosti” i usmjeravanje aktivnosti u pravcu stvaranja “bosanske nacije” i “bošnjaštva”, Kalaja su, u stanovitoj mjeri, silile okolnosti koje su proizlazile iz interesa austrougarske politike.³⁰ Međutim, sva njegova nastojanja ostala su uzaludna budući da je nacionalna misao već bila uhvatila duboki korijen.

U augustu 1901. godine, u kući Ahmet-age Hende u Kiseljaku, u tajnosti se sastalo bošnjačko i srpsko vodstvo na čelu s Ali-Fehmijem Džabićem i Gligorijem Jeftanovićem. Tom prilikom zaključili su da bi Bosna i Hercegovina trebala uvažavati Portu i osmanlijski suverenitet, da joj guverner bude Bošnjak, a zamjenik Srbin, koji bi se na ovom položaju rotirali. Nakon toga je u Travniku formirana opozicija pod nazivom "Der hajlige mufti", koja je oponirala Džabićev pokret.

Prva formirana građanska politička stranka u to vrijeme bila je Muslimanska narodna organizacija (MNO), osnovana van područja regije (3.12.1906. godine u Slavonskom Brodu), koju je vodio Egzekutivni obor na čelu s Ali-begom Firdusom. Pored zahtjeva za vjersko-mearifskom (prosvjetnom) autonomijom, ova stranka zahtijevala je autonomiju BiH pod sultanovim suverenitetom. Podržavali su je svi slojevi muslimanskog stanovništva iako su joj u vodstvu uglavnom bili krupni zemljoposjednici, koji su svoje agrarne interese postavili kao općemuslimansko pitanje. Nasuprot MNO-u, djelovali su režimski orijentirani građani, nezavisni intelektualci i državni činovnici, koju su sami sebe nazivali “neprednim muslimanima”. Oni su od 24. do 26. augusta 1908. godine osnovali Muslimansku naprednu stranku (MNS). Njen program u osnovi se nije razlikovao od programa MNO-a, ali ona je u nacionalnom pitanju zastupala prohrvatski stav. Uvidjevši da zbog toga ne uživa podršku širih muslimanskih slojeva, rukovodstvo te stranke revidira svoj program i odriče se hrvatske nacionalne ideje.

Srpski politički pokret na području regije utemeljen je formiranjem Srpske narodne organizacije (SNO), koja je osnovana od 27. do 31. oktobra 1907. godine ujedinjenjem triju političkih grupa koje su se među srpskim stanovništvom oformile sredinom prve decenije XX stoljeća. Jednu grupu činile su vođe autonomne borbe na čelu s Gligorijem Jeftanovićem i Vojislavom Šolom. Kasnije im se pridružuje i Milan Srškić.³¹ Pored toga, doktor Lazar Dimitrijević iz Sarajeva je u maju 1907. godine formirao Srpsku narodnu samostalnu stranku, koja je poslije izbornog neuspjeha 1910. godine prestala postojati. Srpsko građanstvo, koje je stajalo na čelu srpskog naci-

---

³⁰ Asad Nuhanović: Fenomen javnosti, Promocult, 1998., str. 214.

³¹ M. Maksimović: "Crkvene borbe i pokreti", u knjizi: Napor BiH za oslobođenje i ujedinjenje 76-106; V. Skarić: "Vjersko-prosvjetna borba pravoslavnih Srba", u knjizi: Sarajevo pod austro-ugarskom upravom, 288-307; Ilija Kecmanović: "Autonomna borba Srba BiH". Zbornik: Jugoslovenski narodi pred Prvi svjetski rat, Beograd, 1967., str. 341-349.

---

onalnog pokreta, željelo je isto što i srpsko seljaštvo - rješenje agrarnog pitanja i sjedinjenje sa Srbijom.³²

Hrvatski politički pokret sporije i opreznije pristupa formalnom organiziranju. Pojavljuju se dvije političke opcije: klerikalna i građansko-liberalna. Inicijativu za stvaranje hrvatske političke organizacije dala je građansko-liberalna opcija, uz koju su pristali i franjevci. Konstituirajuća sjednica Hrvatske narodne zajednice (HNZ) održana ja 21. februara 1908. godine, a prva sjednica njenog Središnjeg odbora održana je od 22. do 25. februara 1908. godine u Docu kod Travnika, na kojoj je za predsjednika izabran Nikola Mandić, advokat iz Sarajeva.³³ Osnova njenog programa bila je u tezi da su "BiH po plemenu starosjedilaca i po državnom pravu hrvatske zemlje, pa je prirodno da se priključe Hrvatskoj". Upozorenjima na malobrojnost Hrvata u BiH vršili su homogenizaciju hrvatskog stanovništva. Kao natkonfesionalna organizacija, računali su i na pridobijanje Bošnjaka za hrvatsku nacionalnu ideju. Zbog stava da vjeru ne treba uplitati u politiku, došli su u sukob sa sarajevskim nadbiskupom Josipom Štadlerom, koji je smatrao da je osnovni zadatak hrvatske politike u BiH da okupi sve katolike. On je 18. januara 1910. godine osnovao svoju političku stranku utemeljenu na ideološko-političkim načelima katoličkog klerikalizma, Hrvatsku katoličku udruhu za BiH (HKU). U svom programu, ova stranka je "na osnovu državnog prava i narodnog načela" tražila priključenje Bosne i Hercegovine Hrvatskoj.

U opoziciji prema austrougarskoj upravi bili su SNO i MNO, a ostale stranke držale su se lojalno. HNZ i HKU su odobrile akt okupacije. Prestankom rada Bosanskog sabora krajem juna 1914. godine i izbijanjem Prvog svjetskog rata prestaje i stranačko-politički život u regiji u to doba. Vremenom su stranke dobivale obilježja savremenih političkih organizacija koje su s izvjesnim modifikacijama nastavile svoju aktivnost poslije završetka Prvog svjetskog rata. Svoje pristalice okupljale su na principima iste vjerske pripadnosti.³⁴

---

³² Mustafa Imamović: Pravni položaj i unutrašnje-politički razvitak BiH od 1878.-1914., drugo izdanje, Sarajevo, 1997., str. 81.

³³ Za jednog od članova Središnjeg odbora HNZ izabran je Hamid Šahinović Ekrem. Luka Đaković: Političke organizacije bosanskohercegovačkih katolika Hrvata, Zagreb, 1985., str. 232

³⁴ Asad Nuhanović: Fenomen javnosti, Promocult, 1998., str.211-212.

4.2. *Političke prilike u Sarajevsko-zeničkoj regiji od završetka Prvog svjetskog rata do početka minolog rata*

Političke prilike u ovoj regiji između dva svjetska rata karakterizira izražena stranačka podijeljenost, čemu je uzrok složena društveno-ekonomska situacija i različito poimanje nacionalnih raznolikosti. Od samog početka Kraljevine SHS političko organiziranje nosi nacionalno-vjersko obilježje i u tom pogledu ono čini kontinuitet s prethodnim periodom.³⁵ Pored toga, sve srpske i hrvatske političke stranke nastale su i djelovale pod utjecajem političkih centara izvan BiH, u prvom redu Beograda i Zagreba.

U to vrijeme prvi put je definiran odnos politike i vojske na ovom prostoru. Tako u programu Muslimanske organizacije piše: "Tražimo da se uvede apsolutna zabrana za sva vojna lica, da se miješaju u politiku i da u isto vrijeme obavljaju građanske i vojničke funkcije."³⁶

Radnici su najvećim dijelom bili okupljeni u Socijaldemokratskoj stranci. Inicirali su stvaranje jedinstvene jugoslavenske radničke partije (komunista) SRPJ (k) i jedinstvenog jugoslavenskog sindikata (1919).³⁷

Političke stranke u svojim političkim programima tada nisu imale definiran odnos prema radničkom pokretu. Sve stranke bile su solidarne i jedinstvene u suzbijanju svih akcija radničkog pokreta i primjenjivale su različite mjere protiv njegovih organizacija.

Sporazum Cvetković-Maček od 26. augusta 1939. godine i ustupci Hrvatima izazvali su i zaoštrili nacionalne sukobe. Pojavila su se tri pristupa rješenju krize: velikosrpstvo, velikohrvatstvo i autonomija. Autonomiju su zastupali samo Bošnjaci. Zbog otpočinjanja Drugog svjetskog rata ovaj sporazum nikada nije bio realiziran.

Na pokrajinskoj konferenciji KPJ za BiH, 1940. godine, u vezi s položajem BiH, zaključeno je da je "narodna autonomija BiH jedino pravilno rješenje, koja je zajednički interes muslimanskih, srpskih i hrvatskih masa".³⁸

Još od početka ustanka jedan broj Bošnjaka pristupio je partizanskim jedinicama. Do masovnog stupanja Bošnjaka u redove NOV-a dolazi ujesen 1943. godine, čime su dali solidan doprinos antifašističkoj borbi iz koje je izrasla savremena demokratska Evropa.

Prvi slobodni neposredni izbori za organe narodne vlasti (za gradsku narodnu skupštinu Sarajeva i rejonske narodne skupštine) održani su 23. sep-

---

³⁵ Nusret Šehić: *Bosna i Hercegovina 1918-1925*, Sarajevo, 1991., str. 100.

³⁶ Purivatra Atif: *Jugoslovenska muslimanska organizacija u političkom životu KSHS*, II izdanje, str. 415.

³⁷ Enciklopedija Jugoslavije-Separat SR BiH, Zagreb, 1983., str. 116.

³⁸ Isto., str. 118.

---

tembra 1945. godine. Prema podacima izbornih komisija, na izbore je izašlo 90% birača, koji su ogromnom većinom glasali za predložene kandidate, članove KP.³⁹ Nakon njih nastaje postrevolucionarni period konsolidacije socijalističke vlasti, kada se politički odnosi razvijaju u okolnostima rukovodeće uloge socijalističke birokratije i državnog vlasništva nad sredstvima za proizvodnju.

Nakon dezintegracije SKJ, u BiH, kao i u ostalim republikama u toku 1990. godine, na etničkim temeljima nastale su nove političke stranke. Bošnjaci su u Sarajevu, 26. maja 1990. godine, formirali Stranku demokratske akcije (SDA). Dva mjeseca nakon toga Srbi su formirali Srpsku demokratsku stranku (SDS), a Hrvati Hrvatsku demokratsku zajednicu (HDZ).

5. Geostrategijske karakteristike Sarajevsko-zeničke regije

5.1. Geostrategijski položaj Sarajevsko-zeničke regije

Geostrategijski položaj ove regije je sastavni i nerazdvojni dio geostrategijskog položaja BiH i ne može se izdvojeno razmatrati. Po svojim geografskim, ekonomskim, demografskim osobnostima predstavlja bitan prostorni oslonac za odbranu BiH. U ovom kontekstu valja reći da je geostrategijski položaj regije opredijeljen njenim položajem u BiH - zapadnom Balkanu, južnoj Evropi, Sredozemlju i Evropi.

Geografske, demografske i privredne karakteristike regije čine je nosećim stupom Bosne i Hercegovine. Sarajevsko-zenička regija ima izuzetno značajan geostrategijski položaj u jedinstvenom bosanskohercegovačkom ratištu. Zahvata centralni dio države BiH. Kroz nju prolaze značajne komunikacije:

- putna: Šamac – Ploče.
- željeznička: Ploče – Sarajevo - Doboj i zapadno prema Zagrebu, te sjeverno prema Vinkovcima, a istočno prema Tuzli, Zvorniku i Beogradu.

Navedene i druge komunikacije u regiji povezuju sjeverna, zapadna, istočna i južna područja Bosne i Hercegovine.

5.2. Geostrategijski značaj Sarajevsko-zeničke regije

Geostrategijski značaj regije proističe iz geografskog položaja BiH u Evropi i svijetu, njene unutrašnje i vanjske politike. Iako je BiH po veličini i broju stanovnika mala zemlja, njen geostrategijski položaj omogućuje joj

---

³⁹ "Oslobodenje", 09.04.2002., str. 25.

---

značajnu ulogu. Kao nedovoljno razvijena, demokratska država, ona je dio svijeta koji se bori za mir, savladavanje siromaštva, za napredne društvene odnose i ravnopravne međunarodne odnose.

Regija čini jezgro bosanskohercegovačkog geostrategijskog prostora i ima povoljan geografski položaj. Zračna udaljenost po geografskoj širini (sjever-jug) iznosi 84 km, a po geografskoj dužini (istok-zapad) 134 km.

Regija je značajna kako zbog prirodnih bogatstava tako i zbog komunikacija koje prolaze kroz nju. Onaj ko vlada ovim prostorom ima uvjete za kontrolu najbližih komunikacijskih veza između Jadranskog mora, Slavonije i Mađarske. Regija ima veći strateški značaj nego što to proističe iz veličine njenog prostora. U strateškom pogledu, regija čini jedinstvenu cjelinu integriranog cjelovitog općeg bosanskohercegovačkog ratišta. Regija pruža najveće mogućnosti za neprekidnu i dugotrajnu odbranu i očuvanje jedinstva prostora u najnepovoljnijim uvjetima odnosa snaga. Kompaktno srednje planinsko zemljište izrazito bi kanalisalo dejstva agresora duž riječnih dolina i komunikacijskih pravaca i onemogućilo bi mu masovnu upotrebu tehnike, brze prodore, manevar po frontu i dubini, a istovremeno bi pružalo pogodnosti za upornu i dugotrajnu odbranu na uzastopnim položajima i izvodenju aktivnih borbenih dejstava branilaca. To je geografski prostor koji bi imao veliku stratešku prednost i veoma važan utjecaj na fizičko jedinstvo geostrateških cjelina – vojišta.

5.3. Smisao i značaj vojno-teritorijalne podjele BiH

Državni teritorij BiH u prošlosti je bio predmetom brojnih podjela – organizacija i regionalizacija, baziranih na temeljima: historijskog naslijeđa; etničke strukture; demografskih, privrednih, infrastrukturnih i drugih karakteristika. Postojali su i različiti oblici vojno-teritorijalne podjele na zone odgovornosti vojnih jedinica.

Savremena zbivanja u oblasti društveno-političkog uređenja BiH zavataju i različite pristupe dizajniranju sistema odbrane i sigurnosti. U ovaj kontekst ulazi i podjela bosanskohercegovačkog ratišta na geostrateške cjeline ili vojišta.⁴⁰ Sadašnja vojno-teritorijalna podjela suprotna je jedinstvenom državnom biću BiH, a izvršena je na dva načina:

---

⁴⁰ Geostratejska cjelina ili oblast je prostor sa zajedničkim prirodnim i društvenim osobinama (reljef, hidrografija, biljni svijet, naseljenost i dr.). Prema reljefu može biti planinska, brdovita i ravničarska; prema hidrografskim osobinama vlažna, sušna, umjerena itd. Veća jedinica je pokrajina (regija), a manja rejon. S vojno-geografskog stanovišta geografska oblast čini zonu, vojište, odnosno dio ratišta. Vojni leksikon, Vojno-izdavački zavod, Beograd, 1981., str. 147.

-
- zone odgovornosti jedinica VFBiH i VRS, i
  - zone odgovornosti Stabilizacijskih snaga UN-a.

Podjela BiH na geostrategijske cjeline treba da bude djelotvorna i efikasna. Njom se obogaćuje zajednički život naroda, podstiče i ubrzava društveno-politički i ekonomski razvoj i jača svijest o nužnosti sigurnosti života u miru i zajedničke odbrane u eventualnom ratu.

5.4. Moguća vojišta (geostrategijske cjeline) bosanskohercegovačkog ratišta

Državni teritorij Bosne i Hercegovine, kao prostor općeg ratišta, moguće je podijeliti na četiri vojišta (geostrategijske cjeline), i to:

- Vojište Bosanska krajina (Banjalučko-bihaćka regija, a može se još nazvati sjeverozapadnom Bosnom),
- Vojište Centralna Bosna (Sarajevsko-zenička regija),
- Vojište Sjeveroistočna Bosna (Tuzlansko-dobojska regija), i
- Vojište Hercegovina (Mostarsko-trebinjska regija).

Teorijske osnove i metodološki pristup utvrđivanja navedenih geostrategijskih cjelina utemeljeni su na bazi postupka istraživanja vojno-teritorijalnih podjela BiH od najstarijih vremena. Glavna opredjeljenja u odnosu prema ovoj podjeli vezana su za odbrambene, ekonomske i etničke interese. Pored toga, u ovaj pristup uključeni su i rezultati dosadašnjih istraživanja vezanih za regionalizaciju BiH, posebno funkcionalno-gravitacioni model regionalizacije na četiri velike regije s glavnim centrima: Banja Luka, Sarajevo, Tuzla i Mostar, koji je izražen i utvrđen u studiji "Regionalizacija i centri društveno-ekonomskog razvoja u Bosni i Hercegovini" još 1969. godine.

Ratište je cjelokupan prostor države na kojem se vodi rat i angažuju oružane snage i drugi potencijali države. Obuhvata teritoriju, akvatoriju i zračni prostor (i kosmos). A. Kasumović i Č. Huseinbašić: Enciklopedijski rječnik odbrane BiH, Sejtarija, Sarajevo, 2000., str. 312 i Vojni leksikon, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1981., str. 509.

Navedenu studiju uradili su uglavnom isti autori koji su uradili i "Studiju regionalizacije BiH" 1992. godine.⁴¹

5. 5. *Geostrategijski značaj Sarajevsko-zeničke regije u vojištu Centralna Bosna*

Sarajevsko-zenička regija, predstavlja najznačajniji strategijski prostor s najgušćim rasporedom strategijskih objekata u BiH. Grad Sarajevo s prigradskim naseljima predstavlja najvažniji strategijski objekt prema kome izvodi osam komunikacijskih pravaca s asfaltnom podlogom, željeznička mreža međunarodnog i regionalnog značaja i aerodrom međunarodnog značaja.

5.6. *Geostrategijske karakteristike vojišta Centralna Bosna*

U geostrategijskom pogledu, prostor Bosne i Hercegovine čini jedinstvenu cjelinu, integralno cjelovito opće bosanskohercegovačko ratište, koje je moguće podijeliti na četiri vojišta.⁴²

Vojište Centralna Bosna obuhvatalo bi područja općina Zavidovići, Žepče, Zenica, Travnik, Novi Travnik, Vitez, Fojnica, Busovača, Kakanj, Vareš, Olovo, Breza, Ilijaš, Visoko, Kiseljak, Kreševo, Hadžići, Ilidža, Vogošća, Sarajevo, Sokolac, Han-Pijesak, Rogatica, Pale, Trnovo, Kalinovik, Foča, Goražde, Čajniče, Rudo i Višegrad.

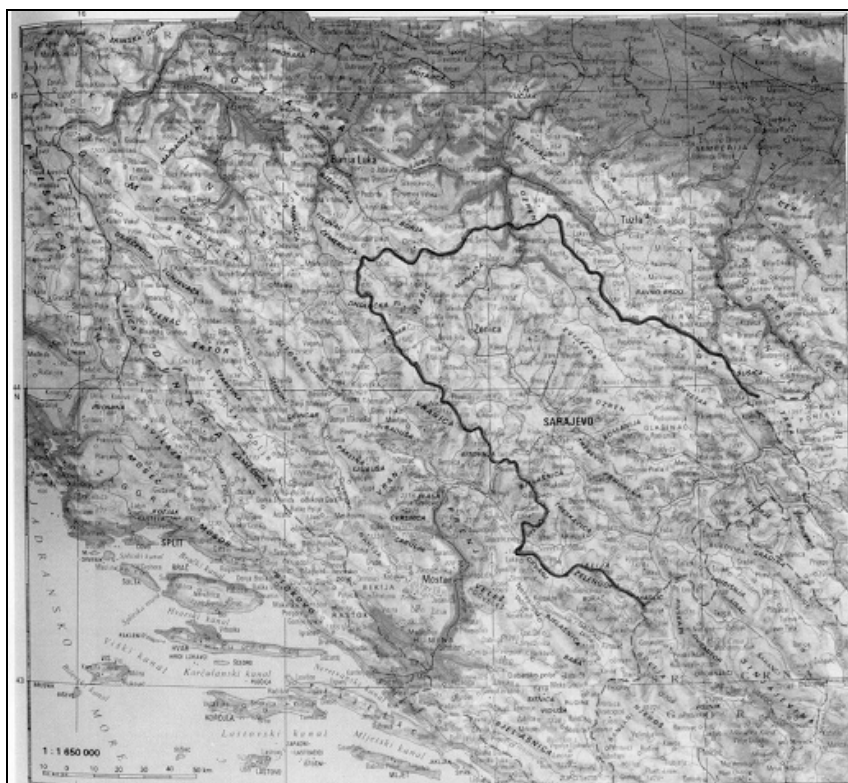
Površina ovog vojišta iznosila bi 11.798 km², što iznosi 23,1% površine BiH. U njemu je, prema podacima Republičkog zavoda za statistiku, 1991. godine živjelo 1.271.800 stanovnika, što iznosi 29,1% od ukupnog broja stanovnika BiH. Gustina naseljenosti iznosila je 107,8 stanovnika po km². Zračna udaljenost po geografskoj širini i dužini iznosi: sjever-jug 250 km i istok-zapad 170 km. Površina vojišta Centralna Bosna veća je od po-

---

⁴¹ Vlada R BiH je pred kraj 1991. godine od Ekonomskog instituta u Sarajevu naručila da za njene potrebe izradi studijski projekt o regionalizaciji BiH. U septembru 1992. godine studija je završena i predata Vladi R BiH, koja je, formirana na multietničkom principu, u cijelosti prihvatila Studiju o regionalizaciji BiH. Ovu studiju Vlada R BiH prezentirala je kao svoj stav o rješavanju sudbine BiH na savjetovanju u Ženevi, januara 1993. godine. Na čelu Vlade bio je Jure Pelivan, a u njenom sastavu bili su: Zlatko Lagumdžija, Predrag Simović, Ranko Nikolić, Hakija Turajlić, Mustafa Beganović, Uglješa Uzelac, Žarko Primorac, Haris Silajdžić, Martin Raguž, Rusmir Mahmutćehajić, Hasan Muratović, Jusuf Pušina, Jerko Doko i Munir Jahić. Ekonomski institut: Regionalizacija u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, 1992.

⁴² Po Klauzevicu, vojište je dio ratišta koji čini geografsku cjelinu i ima zaštićene bokove (tvrđavama, velikim zemljišnim preprekama), ili dio ratišta koji je znatno udaljen od ostalog dijela na kojem samostalno dještavaju veće snage. Vojišta su, po Klauzevicu, nezavisna do te mjere da se na jednom može biti u ofanzivi, a na drugom u defanzivi. Vojna enciklopedija, Drugo izdanje, tom 10, Beograd, 1975., str. 545.

vršine regije za površine područja općina Zavidovići, Žepče, Sokolac, Han-Pijesak, Rogatica, Kalinovik, Foča, Goražde, Čajniče, Rudo i Višegrad. Granice ovog vojišta vidimo na sljedećoj karti.

Zaključak

Prema geografskom položaju, prirodnim i ljudskim resursima i njihovoj ukupnoj povezanosti u društvenim procesima, Sarajevsko-zenička regija se karakterizira kao centralna teritorija BiH. Takvim svojim geografskim položajem ona čini jezgro bosanskohercegovačkog geostrategijskog prostora. Kotline i riječne doline su najnaseljenija područja. Tendencija kontinuiranog naseljavanja uskih riječnih kotlina, a posebno rijeke Bosne, koja je najnaseljenije područje u BiH, mogla bi dovesti do njihovog totalnog zagušenja infrastrukturom, industrijskim i radnim zonama. Zbog toga bi se takav trend trebao zaustaviti, a naseljavanja usmjeriti na brdska područja.

Ova regija raspolaže značajnim rezervama ugljena, šume, hidroenergetskog potencijala i sl., što je vrlo značajno za realizaciju bosanskohercegovačkog razvojnog koncepta.

Geografski, historijski, privredni, kulturni i drugi uvjeti u BiH utjecali su na jasnije izdvajanje četiri vojišta - geostrategijske cjeline koje se međusobno razlikuju. Njihove granice su uglavnom određene fizičko-geografskim činiocima i ne poklapaju se s granicama entiteta, kantona i sl. Ponuđeni prijedlog vojno-teritorijalnog uređenja ne zatvara mogućnost daljnje dogradnje regionalnog uređenja BiH ne samo radi priprema za odbranu nego i radi uspostavljanja što uspješnijeg društveno-ekonomskog sistema BiH. U okviru politike ukupnog razvoja potrebno je osigurati djelotvornu politiku regionalnog razvoja.

Odnos prema teritorijalnom integritetu, suverenitetu i političkoj nezavisnosti Bosne i Hercegovine je najznačajnije pitanje sigurnosti zapadnog Balkana i jugoistočne Evrope. Međutim, u slučaju da eventualno dođe do okupacije ili podjele teritorije Sarajevsko-zeničke regije neizvjesno bi bilo očuvanje države Bosne i Hercegovine, tj. sasvim je sigurno da je ne bi ni bilo.

Afirmacija demokratije u državama zapadnog Balkana znatno će doprinijeti većoj sigurnosti Evrope.